2. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Kołyska *jak podaje Wikipedia : „sprzęt do kołysania małych dzieci*[1] w celu ich usypania. Mimo, że naturalniejszy sposobem kołysania dziecka trzymanego w rękach jest kierunek góra-dół w pozycji pionowej, niż lewo-prawo w pozycji poziomej, leżącej to wykorzystywano różne przedmioty do usypiania dzieci.

Fot. 1. Śpiące dziecko[4]

Fot.2. Chacka[2]

Podstawą do kołysania były ręce matki/ojca oraz „ubranko", materiał, w którym otulano niemowlę, dziecko. Korzystano z tkanin zarówno do noszenia jako nosidła, jak i do bujania. W różnych regionach Polski, nosiły inną nazwę: *hacka, chacka, chajtka, chycka, chusta, szmata albo płachta.* Dzieci nosili rodzice, dorośli jak i starsze rodzeństwo. Służyły do tego także elementy stroju takie jak zapaski, fartuchy, odziewacki,etc.[3]

Fot. 3. Dziecko na poduszce.[5]

Po uspaniu lub żeby odciążyć ręce i kręgosłup układano zawiniątko na poduszce lub innym miękkim pokrewnym przedmiocie. Taką poduszę kładziono na trawie, na łóżku, w chustach podwieszanych na sznurach, lub w wiklinowych kołyskach. Stosowano z czasem pierwsze meble drewniane do tego celu, właśnie kołyski. Zarówno kołyski wiklinowe jak i pierwsze drewniane były podwieszane na sznurach, linach, rzemieniach albo na gałęziach, belkach stropowych chat, haku lub w szafach w których spano.

Fot. 4.Kołyska z płachty.[6]

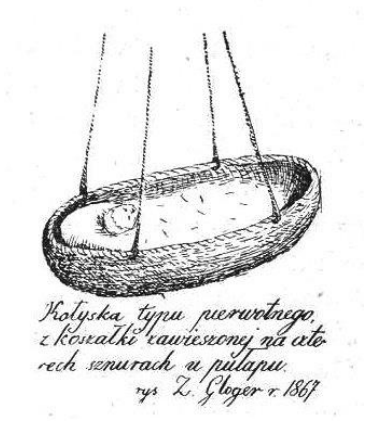

Rys.1 Kołyska z koszałki.[7]

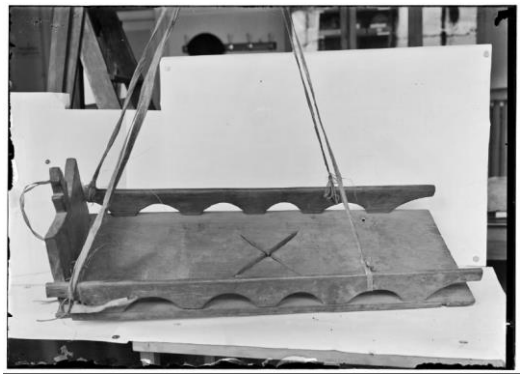

Fot.5. Kołyska drewniana, podwieszana.[8]

---

[1] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%82yska_(kolebka)*

[2] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Chusta_do_noszenia_dzieci#/media/Plik:Chacka.jpg*

[3] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Chusta_do_noszenia_dzieci*

[4] *http://www.bikop.eu/dlibra/doccontent?id=12159*

[5] *https://franciszeklepich.pl/?page_id=18*

[6] *Piotr Gan (60te XX w.)_https://polona.pl/item/kolyska-z-plachty-powieszona-na-drazku,NTczMzY1ODQ/0/#info:metadata*

[7] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%82yska_(kolebka)#/media/Plik:Kolyska_1_0211.jpg*

[8] *https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/doccontent?id=71920*

Kołyska w historii świata.

Przedmioty do utrzymywania, usypiania nie zmieniły się tak znacznie na przestrzeni wieków , choć uzyskiwały różne formy, mniej lub bardziej zdobione . Należało by nadmienić nieco o znaczeniu słowa *mebel*, który wywodzi się od łacińskiego słowa *mobile*, francuskiego *mueble*, duńskiego *muebel* , czyli w zamyśle coś co można przenieść. Zatem w tym znaczeniu pierwsze chusty i inne nosidła miały tą funkcję, choć zarówno były częścią garderoby, a podwieszona chusta jest już tym przedmiotem, który jest pomiędzy garderobą od meblem. Podobnie jak *koszałka*[9], która pierwotnie była wyplatanym pojemnikiem, służącym do ręcznego siania zboża, wzbogaciła swoją funkcję użytkową o koszyk do święcenia pokarmów czy kołyska dla dziecka (rys.1.).

Fot.6.Kołyska na sznurach w łóżku zamkniętym[10]

W średniowieczu w Europie aż po XIX wiek w domach zabudowywano lub budowano wolnostojące łóżka skrzyniowe, zwane pudełkowymi lub zamkniętymi. Były jedno, dwuosobowe lub piętrowe. Zamykano je na zawias , jak szafy, przesuwano drzwi lub kurtynę. Chroniły przed zwierzętami oraz w zimie przed chłodem, bez konieczności pilnowania paleniska, co powodowało oszczędność, a wnętrze ogrzewane było ciepłotą ciała. Jako, że spano na poduszkach w pozycji pół siedzącej, ze względu na powszechny zwyczaj innego ułożenia ciała niżeli w trumnie. W takiej skrzyni podwieszano kołyskę na sznurach do drewnianego kija osadzonego na konstrukcji skrzyni czy na hakach.[11] Czasem przystawiano kołyskę na tzw.: „honorowe siedzisko" (seat of honour), miejsce honorowe, z którego wspinano się na piętro, ubierano, lub siedzono.

Fot.7. Łóżko skrzyniowe z kołyską.[12]

Fot.8.Zdjęcie pozowane z 1905 r. „Wokół łóżka -Nowy młodszy brat".[13]

[9] http://debna.pl/zwyczaje/nazwy-obiektow-i-przedmiotow-nieco-juz-zapomnianych/
[10] https://www.flickr.com/photos/withsimone/45325224544
[11] https://en.wikipedia.org/wiki/Box-bed
[12] https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Ch%C3%A2teau_de_Kerjean_15_Lit_clos_-1650-_et_son_berceau.JPG
[13] https://www.cparama.com/forum/cartes2011/1323383327-Lits-clos-Petit-frere.jpg

Stosowano kołyski wiklinowe, jako pierwsze meble, które były łatwe do wykonania i przede wszystkim na tyle wytrzymałe, elastyczne i lekkie do podwieszania i bezpieczne dla noworodka. Wytrzymalsze i solidniejsze kołyski konstruowano z drewna. Były podwieszane lub osadzane na biegunach jako wolnostojący mebel, już stosunkowo ciężki niż jego podwieszane odpowiedniki.

Fot.9. Kołyska z Herklanum.[14]

Układ i konstrukcja kołyski jest oparta o skrzynię, względnie nogi oraz dwa bieguny, czyli listwy, deski o promienistym brzegu.

W wykopaliskach w Herkulanum odnaleziono zachowaną po wybuchu wulkanu drewnianą kołyskę w kształcie małego łóżeczka na planie prostokąta , z drewnianymi biegunami łączącymi nogi.

Prócz prostych w formie, w różnych epokach, rzemieślnicy, na zamówieni możnych i majętnych tworzyli bogato zdobione, unikalne kołyski. Przez rzeźbienie i polichromowanie dekorowali ze względu na daną modę meble o elementach , formie i kolorystyce charakterystycznych z daną epoką . Zachowane kołyski z epok gotyku i renesansu (rys.2-3.) były osadzane ma nieruchomej konstrukcji wolnostojącej połączone w bocznych ściankach skrzyni trzpieniami.

Rys.2. Kołyska gotycka.[15]

Rys.3. Renesansowa kołyska XVI w[16].

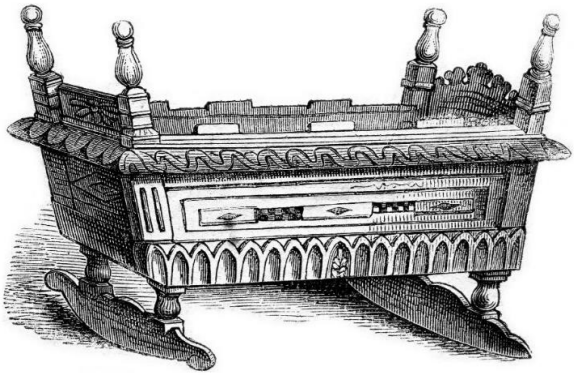

Rys.4. Kołyska Jakuba I (1566-1625), króla Anglii.[17]

Dość unikalną kołyskę miał Henryk IV Wielki (1553-1610) król Nawarry i Francji, która została zrobiona ze skorupy żółwia. Zaś w XIX wieku zamontowano słupek zwany „gęsią szyją", do której mocowano lekką tkaninę, chroniącą dziecko przed owadami lub słońcem.

Fot.10. Kołyska-karapaks Henryka IV[18]

Rys.5.Kołyska z „gęsia szyją.[19]

Fot.11. Styl prowansalski.[20]

[14] *https://www.wikimeubles.fr/un-peu-dhistoire/lhistoire-du-berceau/*
[15] *https://www.meubliz.com/meuble_berceau_de_parade_gothique_sur_bersouere/*
[16] *https://www.meubliz.com/meuble_berceau_bersouere_renaissance_francaise/*
[17] *https://www.wikimeubles.fr/un-peu-dhistoire/lhistoire-du-berceau/*
[18] *ibidem*
[19] *https://www.meubliz.com/meuble_berceau_12802_thonet/*
[20] *https://www.meubliz.com/meuble_berceau_provencal_sculpte/*

Fot.12.Kołyska Napoleona II z 1811r.[21]

Fot.14. "Kołyska" Berthe Morisot .[22]

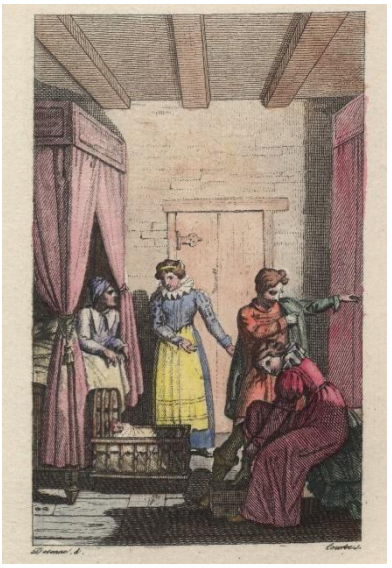

Ryc.1 Ilustracja do działa Jeana de La fontaine'a.[23]

Bogato zdobione, malowane i złocone kołyski były swoistymi, dziełami sztuki rzeźbiarsko, pozłotniczymi, dekoracyjnymi. Natomiast sama kołyska była też malowana w obrazach, rzeźbiona w kamieniu, w przedstawieniach graficznych, pokazujących macierzyństwo oraz wyraża jako symbol życia i kontrze do śmierci, jak i prozę życia codziennego.

Fot.15 Kamienny kapitel. Malbork.[24]

Ryc.2.Matka boska z dzieciątkiem i św. Anna nad kołyska , Altdorfer Albrecht.[25]

Fot.16. AC74, Zbigniew Beksiński,1974r.[26]

[21] *https://www.napoleon.org/wp-content/thumbnails/uploads/2004/02/456565_1-tt-width-329-height-500-crop-1-bgcolor-ffffff-lazyload-0.jpg*

[22] *https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Berthe_Morisot_-_The_Cradle_-_Google_Art_Project.jpg*

[23] *ilustracja do działa Jeana de La fontaine'a, scena we wnętrzu z ubierającą się parą, mężczyzna w łóżku i dzieckiem w kołysce alexander desenne w 1810-1830*

[24] *http://pauart.pl/app/artwork?id=56321bcf0cf23d5575b226c9*

[25] *http://pauart.pl/app/artwork?id=BGR_010032*

[26] *https://beks.pl/wp-content/uploads/2017/02/178.jpg*

Kołyska w chałupach wiejskich na Śląsku.

„Jewka stanęła przed sądem i pohuśtując dziecko, obwinięte w zapaskę, jęła płaczliwie wywodzić krzywdy swoje i żale…” ***(Reymont, Chłopi)***

Fot.17. „Kobieta przy kołysce”, Stanisław Łasiński, 1891r.[27]*.*

Fot.18. „Przy trumnie”, Ludwik Stasiak,1885.[28]

Kołyska na Śląsku zwana była powszechnie ***kolybką*** i była w chałupie otoczona dużą sympatią i troskliwością, przechowywana na poddaszu „na wszelki wypadek”.

Aleksander Spyra z *Muzeum Wsi Pszczyńskiej* wyróżnia w tym regionie dwa typy kołysek:

„Pierwszą, częściej spotykaną formą tego sprzętu była kołyska, w której wszystkie cztery nogi usytuowane były pionowo. Te słupki o przekroju kwadratowym lub ośmiokątnym wpuszczane były dobiegunów wyciętych łukowato z grubszego krawędziaka. Górne części nóg zakończone były „kulami" toczonymi z drewna. Ścianki kołyski, wszystkie jednakowej wysokości (w przeciwieństwie dołóżka) wpuszczane donóg zapomocą czopów, wzmocnionych kołkami(dyblami). Dno kołyski wypełniano poprzecznie ułożonymi deskami. Kołyskę wprawiano w ruch, pociągając ręką za jedną z toczonych kul lub naciskając nogą nakońcówkę bieguna. Drugim, zbliżonym dopoprzedniego typem kołyski był mebel, w którym nogi usytuowane były skosem względem siebie, a pary słupków zbliżały się ku dołowi dosiebie. Spotykano egzemplarze, w których boczne ścianki były w górnych swych częściach ażurowe, wykonane z cienkich, toczonych słupków”[29]

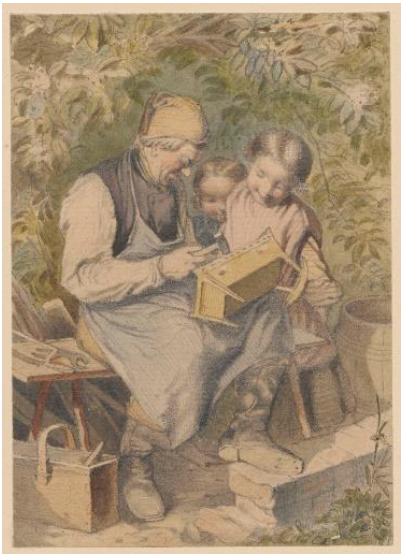

Ryc.3. „Zepsuta kołyska dla lalek”, Julius Scholtz, ok. 1856.[30]

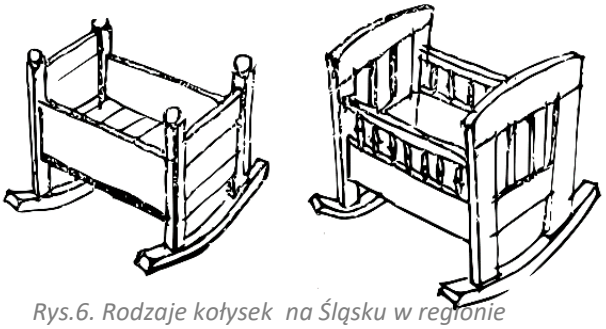

Rys.6. Rodzaje kołysek na Śląsku w regionie Pszczyny[31]*.*

[27] *http://muzeumleszno.pl/imuzeum/collection/#!/kobieta_przy_kolysce_2.html*
[28] *http://muzeumleszno.pl/imuzeum/collection/#!/przy_trumnie.html*
[29] *Aleksander Spyra; Śląskie meble ludowe. Region pszczyński; 1999; s.72.*
[30] *https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/katalog/749796*
[31] *Aleksander Spyra; Śląskie meble ludowe. Region pszczyński; 1999,s.72.*

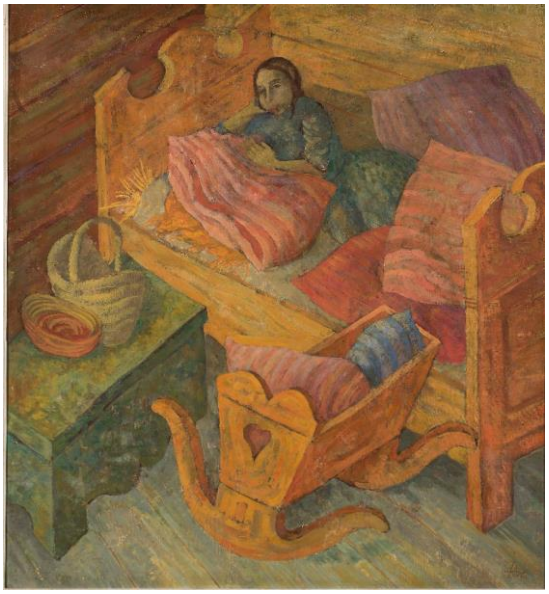

Kołyska zachowała się na Śląsku w przyśpiewkach:

"kolybej się kolybeczko

uśnij żyszmi dzieciąteczko"

"W czymże byda kolybała

jak jo byda chłopa miała

Jest na górze staro beczka,

Bydzie z tego kolybeczka".[32]

Fot.19. „Kołyska", Teresa Roszkowska,1938r.[33]

Fot.20 . „Choinka ubogich", Franciszek Streitt, ok.1880r.[34]

[32] *Aleksander Spyra; Śląskie meble ludowe. Region pszczyński; 1999; s.71.*
[33] *https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/katalog/511509*
[34] *http://muzeumleszno.pl/imuzeum/collection/#!/choinka_ubogich.html*

9.DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.

muzeum
wsi
opolskiej